

УДК 343.85:615.015.6

М.О. Свірін,кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник ДНДІ МВС України, Київ,
ORCID ID 0000-0002-9443-7566**М.М. Давидова,**

ад'юнкт НАВС, Київ

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ
НЕЗАКОННОМУ НАРКООБІГУ**

У статті проаналізовано сутність та зміст державної політики у сфері обігу наркотиків, протидії незаконному наркообігу, запобігання поширенню наркоманії та наркотизму. Досліджені та окреслені напрями вдосконалення такої діяльності в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та відповідного досвіду окремих зарубіжних країн. Науково обґрунтовано необхідність комплексного підходу до формування та відповідної державної підтримки реалізації антинаркотичної політики у сфері обігу наркотиків, протидії незаконному наркообігу, запобігання поширенню наркоманії та наркотизму.

Ключові слова: кримінально-правова політика, протидія та запобігання злочинам, наркотизм, наркоманія, профілактика.

В статье рассмотрены сущность и содержание государственной политики в сфере оборота наркотиков, противодействия незаконному наркообороту, предупреждения распространения наркомании и наркотизма. Исследованы и очерчены направления совершенствования подобной деятельности в Украине с учетом международного опыта и соответствующего опыта отдельных зарубежных стран. Научно обоснована необходимость комплексного подхода к формированию и соответствующей государственной поддержки реализации антинаркотической политики в сфере оборота наркотиков, противодействия незаконному наркообороту, предупреждения распространения наркомании и наркотизма.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, противодействие и предупреждение преступлений, наркотизм, наркомания, профилактика.

Охорона прав і свобод людини, забезпечення законності та правопорядку належать до найважливіших функцій держави. Їх реалізація здійснюється в межах правоохоронної діяльності, а конкретні форми, методи і засоби досягнення поставлених державою цілей визначаються відповідно до внутрішньої і зовнішньої політики держави. Важливою складовою внутрішньої політики є заходи загально-соціального, економічного, правового тощо характеру щодо запобігання та протидії злочинності, зокрема злочинам, пов'язаним із незаконним наркообігом. Такі заходи посідають одне з чільних місць у системі запобіжного потенціалу суспільства.

На сьогодні у багатьох країнах світу основні напрями політики стосовно наркотичних засобів містяться не стільки в законодавстві, скільки в національних програмах щодо запобігання зловживанню наркотиками та їх розповсюдженню. Значення таких документів полягає, зокрема, у розробці і комплексному проведенні заходів з вирішення двох взаємопов'язаних завдань – зниження пропозиції наркотичних засобів і попиту на них.

В Україні за часів незалежності також реалізовувалися програми аналогічної спрямованості, а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р.

№ 735-р схвалена Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року (далі – Стратегія) [1].

Між тим, як свідчить вітчизняний досвід, жодна з таких програм майже або зовсім не виконані, а ситуація в Україні у сфері наркообігу залишається напруженою. За даними Міністерства охорони здоров'я України протягом останніх років кількість споживачів наркотиків з немедичною метою збільшилася в країні в декілька разів. Про це свідчить зростання (майже у 5 разів) кількості осіб, які перебувають на обліку в наркологічних установах МОЗ, дві третини з яких отримали діагноз “наркоманія”. Одночасно в період із 2014 р. спостерігається тенденція до сталого зменшення кількості виявлених наркозлочинів, що, у свою чергу, свідчить про загальне суттєве послаблення протидії незаконному наркообігу з боку відповідальних за цю роботу правоохоронних органів. Ситуація, що склалася, потребує вироблення нових підходів у зазначеній сфері суспільних відносин.

У розробку загальнотеоретичних та організаційно-тактичних основ протидії та запобігання незаконному наркообігу істотний внесок здійснили П.П. Андрушко, О.О. Бандурка, М.Г. Вербенський, В.О. Глушков, О.М. Джужа, І.О. Доброрез, А.П. Закалюк, О.Г. Кулик, А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, Є.В. Фесенко, М.С. Хруппа та інші вітчизняні й зарубіжні вчені.

Водночас, на нашу думку, питанням змісту державної політики щодо наркотиків і, в першу чергу, стосовно протидії та запобігання незаконному наркообігу на сучасному етапі приділено не достатньо уваги в наукових працях.

Метою цієї статті є аналіз питань, пов'язаних із формуванням та реалізацією державної політики у сфері наркообігу, зокрема щодо запобігання зловживанню наркотиками та їх розповсюдженню, вивчення міжнародного досвіду в зазначеній сфері.

Термін “політика” походить з античних часів і поширився у світі під впливом однойменного трактату Арістотеля, у якому узагальнено проблеми розвитку держав, правлінь та урядів. В означений період політику розглядали як одну з провідних сфер діяльності, що визначає статус індивіда, можливість утвердити свої сили та розум і ґрунтується переважно на двох принципах: волі та традиції [2, с. 38–40].

У сучасній юридичній довідковій літературі термін “політика” (грец. *politika* – державні чи суспільні справи) визначається як система цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [3, с. 629].

Ґрунтовні дослідження щодо змісту та напрямів внутрішньої державної політики проведені вітчизняними вченими. Так, зокрема В. І. Борисов зазначає, що політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямами суспільного життя. Важливою складовою внутрішньої політики, – як зазначає автор та ряд інших науковців, – є боротьба зі злочинністю, яка покликана знизити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства [4, с. 306–307; 5, с. 31–32].

Заходи держави у сфері протидії злочинності здійснюються за напрямами, які визначають: зміст, форму та завдання такої діяльності; державні органи, які забезпечують запобігання злочинам та іншим видам антисуспільної поведінки. Залежно від засобів досягнення результатів такої протидії В.І. Борисов серед стратегічних напрямів політики боротьби зі злочинністю виділяє: кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу та кримінологічну політики [4, с. 306].

У свою чергу, М.П. Чубинський визначає три напрями боротьби зі злочинністю: кримінальне законодавство, політику превенції, політику репресій (каральну політику). При цьому автор зазначає, що ці напрями є складниками кримінальної політики, тобто відносять до неї і кримінологічну політику (політику превенції) [6, с. 78].

Слід зазначити, що вченими неоднозначно визначається і сутність *кримінальної* політики. У наукових працях здійснена навіть диференціація поглядів щодо цього

питання. Так, М.Ю. Воронін виділяє три групи таких поглядів, відповідно до яких кримінальна політика:

– включає всю сукупність заходів кримінально-правового впливу на злочинність;

– полягає, головним чином, у здійсненні заходів соціальної профілактики злочинності, що впливає на її детермінанти і в застосуванні кримінально-правових заходів;

– включає широкий спектр заходів, починаючи з кримінально-правових і закінчуючи заходами соціального розвитку [7, с. 17].

Вбачається, що причини неоднакових підходів до вирішення теоретичних питань кримінальної політики передусім полягають у різному визначенні її змісту та обсягу, а також у спробах надання їй різного статусу.

Так, В.І. Борисов і П.Л. Фріс наголошують, що кримінально-правова політика – це системоутворюючий елемент усієї політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, визначає засоби їх досягнення. “Вона, визначаючи межі злочинного у суспільстві, – зазначають автори, – формулює зміст державної політики у сфері боротьби зі злочинністю” [5, с. 31].

До обов’язкових складових політики у сфері боротьби зі злочинністю відносить кримінальне право і Є.Л. Стрельцов [8, с. 90].

Аналізуючи наведені позиції вчених, доцільно, на наш погляд, перш за все з’ясувати співвідношення таких термінів, як: *кримінально-правова, кримінальна та карна* політики, що застосовуються науковцями. На нашу думку, ці терміни та зміст, який у них вкладається, є рівноцінними. Спробуємо підтвердити такий висновок.

Більш усталеним у науковій літературі вбачається термін *кримінально-правова* політика, який загалом не викликає заперечень у вчених та застосовується і на державному рівні у програмних та стратегічних документах. Слово *карна* є варіацією перекладу з російської мови слова “*уголовная*” [9, с. 312], тобто термін *карна політика* відповідає назві *кримінальна політика*.

У свою чергу, термін *кримінальна* політика в буквальному розумінні видається не зовсім коректним (може асоціюватися зі злочинною політикою), про що неодноразово зазначалося науковцями [9, с. 312; 10, с. 3]. Водночас у юридичній літературі висловлювалася думка, що кримінальна політика – це державна політика протидії злочинності, яка полягає як у нормативному, так і в іншому визначенні заходів, спрямованих на протидію злочинності, усунення її причин та наслідків, як через відповідну діяльність органів державної влади, так і через громадську діяльність, а кримінально-правова політика є складовою кримінальної політики [11, с. 111].

На нашу думку, важко погодитися з такою позицією, адже термін *кримінальна* занадто звужує зміст державної політики щодо запобігання та протидії злочинності. Це – швидше “антикримінальна політика”.

Важливим для з’ясування суті кримінально-правової політики, її місця та ролі у складі державної політики щодо протидії злочинності, на наш погляд, є визначення її співвідношення з *кримінологічною політикою*. У науковій літературі кримінологічна політика визначається як складова державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка визначає методологічні засади здійсненні нерепресивної протидії злочинності. При цьому підкреслюється, що реальне втілення конституційного положення, що Україна є правовою державою, неможливе без подальшого розвитку державної кримінологічної політики [12, с. 10].

Водночас серед вчених існують і інші думки щодо місця і ролі кримінологічної політики. Так, В.І. Борисов розглядає її як складник правової політики боротьби зі злочинністю, поряд з кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінально-виконавчою політиками [4, с. 306], а М.П. Чубинський – складовою кримінальної політики [6, с. 78].

Не вдаючись у глибокі коментарі наведених вище позицій науковців щодо співвідношення кримінально-правової та кримінологічної політики, зазначимо, що, на наш погляд, усі вони мають право на існування і не виключають одна одну. Така ситуація зумовлена наступним.

Світовий досвід протидії злочинності свідчить, що подолати її лише за допомогою каральних (репресивних) методів неможливо, як і неможливо досягти такого результату проведенням лише соціально-економічних заходів. Слід погодитися з О.В. Остроглядом, який зазначає, що заходи кримінально-правового примусу мають застосовуватися поряд із заходами соціально-економічного, політичного, морально-етичного, організаційно-профілактичного характеру, що є важливим для ефективного застосування кримінального закону, а відповідно і ефективної реалізації кримінально-правової політики [10, с. 191].

Зазначене твердження вбачається справедливим ще й тому, що Кримінальний кодекс України (КК) до завдань кодексу відносить і запобігання злочинам (ст. 1 КК).

Таким чином, враховуючи проведений аналіз, ми вважаємо, що: державна політика у сфері протидії та запобігання злочинності (“антикримінальна” політика) це – заснована на нормативно-правових актах, узгоджена за цілями діяльність інститутів державної влади, спрямована на протидію злочинності, виявлення та усунення причин і умов цього асоціального явища. Складовими такої політики є кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча та кримінологічна політики. Зміст державної політики у сфері протидії та запобігання злочинності формулює кримінально-правова політика, яка визначає коло злочинних діянь у суспільстві.

Не менш важлива роль у визначенні стратегії і тактики державної політики у сфері протидії та запобігання злочинності відведена і кримінологічній політиці, яка виступає як єдність: державної концепції протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах; наукової кримінологічної теорії запобігання злочинності; особливого виду діяльності органів держави, громадськості щодо протидії злочинності [12, с. 10].

Ураховуючи ступінь суспільної небезпеки, яку несуть ті чи інші різновиди злочинності, у державній політиці щодо протидії та запобігання злочинності виділяють окремі напрями такої протидії, що виявляється у прийнятті спеціальних програмних документів (концепцій, стратегій, програм), наприклад щодо протидії організованим злочинності, незаконному обігу наркотичних засобів (антинаркотична політика) тощо.

Виокремлення антинаркотичної політики у спеціальний політико-правовий напрям протидії злочинності пов'язане з надзвичайно високим ступенем суспільної небезпеки, що несуть у собі незаконний обіг наркотиків та поширення наркоманії. Питання щодо запобігання цим явищам безперечно заслуговують на підвищену увагу держави і суспільства, що має виражатися у визначенні та розробці специфічних напрямів, завдань а також засобів їх досягнення у діяльності відповідальних суб'єктів протидії цьому виду загроз.

А.А. Музика визначає антинаркотичну політику, як “комплекс заходів державного, громадського, релігійного, приватного та іншого характеру, спрямованих проти незаконного обігу наркотиків і поширення наркоманії в Україні, що охоплює програми боротьби з незаконними пропозиціями і (чи) попитом на наркотики, профілактику зловживання ними (в тому числі антинаркотичну пропаганду), формування правильної громадської думки щодо хворих на наркоманію, лікування і створення альтернативних систем медико-соціальної реабілітації наркологічних хворих та осіб, що допускають немедичне вживання наркотиків” [9, с. 218].

Враховуючи те, що незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів носить транснаціональний характер, а протидія наркозлочинності є

одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів більшості країн світу, для вироблення ефективної вітчизняної антинаркотичної політики доцільним є вивчення та аналіз відповідного досвіду зарубіжних країн. Дослідження особливостей кримінально-правових політик окремих країн, на наш погляд, надасть можливість здійснення порівняльного аналізу та оптимізації правового регулювання протидії злочинності як щодо вдосконалення нормативно-правової бази, так і діяльності правоохоронних органів, на які покладені завдання щодо протидії наркозлочинності.

Відповідно до норм міжнародного права держави мають вживати заходів для скорочення пропозиції та попиту на наркотичні засоби, забезпечуючи при цьому наявність достатньої кількості контрольованих речовин для медичних цілей. Водночас слід відмітити достатню різноманітність підходів до обігу наркотичних засобів, а також встановлення та застосування покарання за наркозлочини в зарубіжних країнах – від адміністративних штрафів до смертної кари.

Кожна держава, – як зазначає А.М. Волощук, – обирає власний шлях протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів з урахуванням історичних, соціально-культурних, економічних факторів, а також вимог ратифікованих міжнародних нормативно-правових актів. Залежно від обраної наркополітики автор поділяє всі країни на дві групи, а саме: в яких спостерігається *неприйнятне ставлення до вживання та розповсюдження наркотиків* (Іран, Китай, США, Росія та інші) та, де застосовується *політика зменшення шкідливих наслідків* (Голландія, Великобританія, Бельгія, Данія, Чехія, Швейцарія та інші). При цьому, країни, віднесені до першої групи, умовно поділяються автором на підгрупи залежно від суворості санкцій, що застосовуються до осіб, які скоїли правопорушення у сфері обігу наркотиків, на: країни з *репресивною* та країни з *рестриктивною* (стримувальною або обмежувальною) державною політикою. У державах, де застосовується політика зменшення шкідливих наслідків, наголошується на необхідності зміни ставлення до вживання наркотиків не як до злочину, а як до проблеми охорони здоров'я та переходу від покарання до лікування наркозалежних осіб [13 с. 10–14].

У юридичній літературі також запропонована класифікація видів державної антинаркотичної політики за ступенем *жорсткості* законів, спрямованих на протидію незаконному наркообігу. Так, умовно виділяють три групи держав: з найбільш *ліберальним* законодавством (Голландія та Іспанія); з найбільш *жорстким* законодавством (це перш за все країни азійського регіону: Китай, Іран, Пакистан, Тайланд та ін.); держави, законодавство яких найбільш зважене та диференційоване (наприклад Бельгія) [14, с. 60].

Приблизно таким же чином поділяє сучасні національні моделі запобігання поширенню споживання наркотиків у зарубіжних країнах і Є.М. Карпенко. Водночас держави, законодавство яких найбільш зважене та диференційоване і які становлять більшість, автор відносить до “групи жорсткого контролю”, зазначаючи, що в цих країнах здійснюється жорсткий контроль над усіма видами наркотиків, йде активне протистояння наркомафії, але крайні заходи не застосовуються. До країн з такою антинаркотичною політикою автор, зокрема, відносять США, Канаду, Великобританію, Францію [15, с. 144].

У свою чергу, О.В. Козаченко та Н.А. Мирошниченко окрім надто жорсткої, жорсткої та ліберальної політики протидії незаконному наркообігу виділяють ще й країни з *помірною* політикою (Німеччина, Франція, Польща, Росія та ін.) До особливостей такої політики автори відносять: відсутність у законодавстві країни довічного ув'язнення як міри покарання за вчинення наркозлочинів; наявність можливості призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, та застосування загальних правил звільнення від кримінальної відповідальності і покарання (депеналізація) [16, с. 16].

На нашу думку, більш детально доцільно зупинитися на ліберальній антинаркотичній політиці, яка передбачає гуманний підхід до наркозалежних осіб. Згідно з

такою політикою окремі види кримінальних правопорушень у сфері наркообігу, що вчиняються без мети збуту та на ґрунті хворобливої наркозалежності, мають бути декриміналізовані, а попит на наркотики в таких випадках легалізований через їх контрольований продаж або розподіл.

Такий підхід до формування антинаркотичної політики, зокрема можливість декриміналізації діянь щодо обігу наркотиків без мети збуту, особливо поодинокого їх особистого вживання, а також легальне споживання наркотичних засобів у дозованих формах та під суворим контролем допускають і українські вчені. При цьому, як справедливо зазначає А.П. Закалюк, – одним із негативів такої політики є зростання рівня наркоманії та наркотизму, запобігання яким має стати головним стрижнем антинаркоманійної політики, і цьому напряду держава і суспільство мають надавати організаційну підтримку, ресурсне, у т. ч. науково-методичне, забезпечення [17, с. 452–453].

Слід зазначити, що проведені в Україні наукові дослідження досвіду зарубіжних країн щодо лібералізації обігу наркотичних засобів, легалізації так званих “легких наркотиків” свідчать про те, що зниження рівня наркозлочинності при цьому є міфом. Адже будь-яке короточасне скорочення кількості порушених проваджень після скасування законів про споживання наркотиків швидко сходить нанівець, у міру того як збільшується їх споживання. При цьому кількість злочинів, породжуваних наркотиками – вбивства, зґвалтування, крадіжки тощо – вибухоподібно зростає, і не лише в країні, яка легалізувала наркотичні засоби, а й у сусідніх країнах. Так, зокрема за перші 5 років легалізації марихуани в Голландії рівень її споживання виріс майже на 200 % [13, с. 15].

Невтішним у цьому відношенні є й відповідний досвід Швеції, яка у 60-ті роки минулого сторіччя була відома ліберальним відношенням до вживання наркотиків, а на цей час належить до країн з жорсткою політикою щодо протидії незаконному наркообігу. Справа в тому, що лише за рік ліберальної політики кількість наркоманів у Швеції зросла вдвічі. А в наймолодшій віковій групі з 15 до 18 років спостерігалось збільшення кількості наркоманів у 10 разів [18].

Не є достатньою мірою ефективною і антинаркотична політика репресивного характеру. Так, у країнах, де боротьба із незаконним наркообігом ведеться найсуворішими методами, аж до смертної кари, і законодавство щодо розповсюджувачів наркотиків максимально посилено (у першу чергу, це: Китай, Малайзія, Іран і Пакистан), кількість злочинів, пов’язаних із наркотиками все ж зростає щорічно на 2–3 відсотки. Зазначене свідчить, що неможливо змусити людину не вживати наркотики та вести здоровий спосіб життя лише під загрозою кримінального покарання.

Таким чином, найбільш прийнятною для України вбачається посередня (поміж жорсткою та ліберальною) антинаркотична політика, заходи з реалізації якої не повинні призвести до значного вибуху наркоманії та наркотизму, а наркобізнес не відчував себе комфортно в країні.

Виходячи із запропонованих у літературі класифікацій, державну політику України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів можна охарактеризувати як *рестриктивну*, націлену на жорсткий контроль за ними, протидію злочинності у цій сфері, забезпечення доступності для населення життєво необхідних ліків, у т.ч. знеболювальних препаратів.

За ступенем суворості застосовуваних кримінально-правових заходів антинаркотична політика України є *помірною*. Так, у КК України: за вчинення наркозлочинів відсутня міра покарання у вигляді довічного ув’язнення; є наявна можливість для призначення покарання, не пов’язаного з позбавленням волі, та застосування загальних правил звільнення від кримінальної відповідальності і покарання. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 309 КК особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконні дії з наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх

аналогами без мети їх збуту. Звільняється від кримінальної відповідальності і особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 1 ст. 311).

Сутність та сучасні напрями державної політики України щодо наркотиків на період до 2020 року визначені Стратегією. У документі зазначається, що ця політика формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища [1].

Стратегією закріплені новий стратегічний вектор державної антинаркотичної політики, який полягає в переході від карального, кримінально-правового спрямування антинаркотичних заходів до лікувально-профілактичних як найбільш плідних у контексті подолання наркоманії. Вбачається, що це надасть змогу правоохоронним органам більш ефективно протидіяти незаконним поставкам наркотиків, організованій злочинності, що діє у сфері наркобізнесу, а також для впровадження більш ефективних заходів із профілактики наркозлочинності тощо.

Водночас у практичній діяльності такий пріоритет державної політики ще не знайшов адекватної підтримки, не помітними залишаються і кроки стосовно зниження прагнення населення до немедичного вживання наркотиків, психоактивних речовин, про що зазначалося вище. Для реалізації Стратегії, яка передбачає поетапність виконання заходів, Кабінетом Міністрів України був затверджений План заходів на 2015 рік (розпорядження від 25.03.2015 № 514-р). На першому етапі (протягом 2015 року) було закладено і реалізовано організаційні засади поступового впровадження Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, які потребують подальшої реалізації. Водночас у подальші періоди (2016–2017 рр.) такі плани не затверджувалися і, відповідно, Стратегія не отримала подальшого фінансування та реалізації.

Стратегією декларується також те, що лікування від наркоманії може проводитися лише за умови добровільної згоди пацієнта, що базується на положеннях національного законодавства та відповідних міжнародно-правових документів. Відповідне роз'яснення судам надане і Постановою Пленуму Верховного Суду України (ПВС) від 3 червня 2005 р. № 7, у якій зазначено, що наркозалежні не несуть загрози суспільству, не становлять небезпеки для здоров'я інших осіб (п. 24).

З огляду на зобов'язання, які має держава Україна в галузі прав людини (зокрема, свобода вибору дій, якщо вони не завдають шкоди іншим особам), слід погодитися з тим, що наркозалежні особи не становлять прямої небезпеки для здоров'я інших людей. Водночас очевидно є суспільна небезпечність осіб, які вживають наркотики з немедичною ціллю. Перш за все, наркоманія (як і алкоголізм) можуть успадковуватися, а отже, становлять небезпеку генофонду нації. Поведінка наркозалежних осіб є негативним прикладом (рекламою) для інших людей, особливо для дітей та молоді, нерідко вони безпосередньо схиляють молодь до вживання наркотиків. Крім того, в результаті свого захворювання вони потребують постійного вживання, а отже, і придбання наркотиків, що сприяє розвитку незаконного наркобізнесу. Особи, які знаходяться у стані наркотичного сп'яніння, потенційно створюють загрозу громадській безпеці, а відсутність коштів на наркотики доволі часто спонукає їх на вчинення правопорушень.

Ці та інші обставини, на наш погляд, потребують певної кореляції кримінально-правової політики у сфері незаконного наркообігу. Так, вивчення матеріалів судово-слідчої практики свідчить про те, що значного поширення в останні роки отримало застосування судами до осіб, визнаних винними у вчиненні наркозлочинів, звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). Така практика відповідає обраній Україною політиці у сфері наркообігу. Водночас незважаючи на

доведені дані про вживання такими особами наркотиків, у судових вироках відсутня інформація про проведення обвинуваченим психіатричних експертиз, на них не покладається обов'язок пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин відповідно до п.5 ч. 2 ст. 76 КК.

Ситуація, що склалася, безперечно, призводить до збільшення кількості наркозалежних осіб, які знову і знову вчиняють правопорушення у сфері наркообігу. Хочеться сподіватися, що така ситуація покращиться у зв'язку з набранням з 1 січня 2018 року чинності положень законодавства щодо застосування пробаційних програм стосовно засуджених, зокрема згідно із законами України № 1254-VI від 14.04.2009 та № 1492-VIII від 07.09.2016. Важливе значення при цьому матиме вивчення та узагальнення відповідної судової практики Верховним Судом України, роз'яснення якого мають стати орієнтиром у роботі як судових органів, так і працівників слідчих підрозділів.

До проблемних питань державної політики у сфері наркообігу слід також віднести відсутність належної координації та взаємодії у діяльності Національної поліції та наркологічних установ МОЗ. Унаслідок відсутності у відповідних підрозділах поліції інформації щодо осіб, які стоять на обліку та хворіють на наркоманію, правоохоронці не в змозі планувати та ефективно здійснювати профілактичні заходи серед осіб, які зловживають наркотиками. Запобігання поширенню наркоманії входить до обов'язків обох цих структур. Водночас підрозділи поліції безпосередньо зобов'язані протидіяти та запобігати ще й правопорушенням у сфері наркообігу.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що гостроту наркоситуації в Україні визначають два взаємопов'язані чинники, а саме: високий рівень споживання наркотичних засобів та психоактивних речовин не за медичним призначенням; наявність нелегальної пропозиції, тобто “чорного ринку” таких речовин та засобів.

Зростання незаконного обігу наркотиків, зміна кількісних і якісних показників злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків та поява дедалі більшої кількості наркозалежних осіб вимагає комплексного підходу до формування та реалізації державної антинаркотичної політики.

Схвалення Стратегії та прийняття в межах її реалізації назки нормативно-правових документів безперечно є позитивним та рішучим кроком на шляху вирішення наболілих в Україні проблем у сфері обігу наркотиків. У цілому ця діяльність стає більш систематизованою і відкритою, що мало б позитивно вплинути на її результати. Разом з тим, ніякі, навіть найбільш прогресивні правові норми, не приведуть до позитивних результатів, якщо їх застосування та реалізація не матиме відповідної підтримки держави. Ідеться передовсім, про планування та фінансування такої діяльності. Слід констатувати, що ця діяльність в Україні не отримала ще необхідної державної підтримки.

Водночас сучасна державна політика у сфері наркообігу містить значну кількість проблемних питань, у тому числі і теоретико-прикладного характеру, що потребує проведення цілеспрямованих кримінологічних досліджень. Робота має бути спрямована на вдосконалення антинаркотичної політики і, у першу чергу, її кримінально-правової та соціально-економічної складових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження від 28 серпня 2013 року № 735-р Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року”.
2. *Доватура А.І.* “Політика” Арістотеля / Арістотель. Твори: В 4-х т. Т. 4 / пер. з древньогрец.; заг. ред. А. І. Доватура. М.: Думка, 1983. 830 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. (редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998, т. 4: Н–П. 2002. 720 с.
4. *Борисов В.І.* Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки / Проблеми законності. 2009/100, с. 306-312/ URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1331/> (дата звернення: 17.03.2018).
5. *Борисов В.І., Фріс П.Л.* Засади сучасної кримінально-правової політики України. / Наукові дослідження. Випуск 27. 2014. С. 30–38. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1331/> (дата звернення: 16.03.2018).

6. Чубинский М.П. Очерки уголовной политики: понятие, история и основные проблемы уголовной политики как составного элемента науки уголовного права. Монография. М.: ИНФРА. М, 2008. 435 с.
7. Воронин М.Ю. Уголовная политика: понятие, история возникновения и развития. М., 2000 С. 265.
8. Стрельцов Є.Л. Проблеми кримінально-правової регламентації державної політики в сфері боротьби зі злочинністю / Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. 202 с. С. 90–94.
9. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К.: Логос, 1998. 324 с.
10. Острогляд О.В. Ефективність кримінального закону, як елемент ефективності кримінально-правової політики України / Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. 202 с., с. 191–194.
11. Трощенко Р.А. Кримінальна і кримінально-правова політика – співвідношення понять / Бізнес в законі: № 1. 2008, с. 109–111. URL: <https://cyberleninka.ru/.../ugolovnaya-i-ugolovno-pravovaya-politika-sootnoshenie-p/> (дата звернення: 17.03.2018).
12. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
13. Волощук А.М. Державно-правова політика в сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: зарубіжний досвід. Митна справа. 2011. № 1. С. 8–17.
14. Антопян Ю.М., Князев В.В. Борьба с незаконным оборотом наркотиков за рубежом: монография. М. 1999. 210 с.
15. Карпенко Є.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу): дис. кандидата юрид. наук: 12.00.08. К., 2011. 249 с.
16. Козаченко О.В., Мирошниченко Н.А. Кримінально-правові проблеми боротьби з розповсюдженням наркоманії: навчальний посібник. Одеса: Юрид. л-ра, 2005. 156 с.: URL: <http://hdl.handle.net/11300/3091> <http://dspace.opua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3091pdf> (дата звернення: 16.03.2018).
17. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: [у 3 кн.]. К.: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 2007. 712 с.
18. Досвід Швеції у боротьбі з наркоманією. Довідка. URL: https://ria.ru/beznarko_help/20111125/497909088.html/ (дата звернення: 17.03.2018).

REFERENCES

1. Order dated August 28, 2013 No 735-r of the Cabinet of Ministers of Ukraine “About Approval of the Strategy of the State Policy on Drugs for the Period until 2020”.
2. Dovatur, A.I. “Politics” of Aristotle / Aristotle: works: in 4 books. Book 4 / transl. and edit. A.I. Dovatur. М.: Opinion, 1983. 830 p.
3. Legal Encyclopedia: in 6 books. Book 4 / edit.Y. S. Shemshuchenko (head of the editorial board), etc. К.: Ukr. Encycl., 1998. 2002. 720 p.
4. Borisov, V.I. State Policy in the Field of Combating Crime and its Directions / Problems of Legality. 2009/100. P. 306–312. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1331> (application date: 17.03.2018).
5. Borisov, V.I., Fris, P.L., 2014, “Basics of Modern Criminal-Legal Policy of Ukraine”, Scientific Research 27, 30–38. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1331> (application date: 16.03.2018).
6. Chubinsky, M., 2008. “Essays on Criminal Policy: the Concept, History and Main Issues of Criminal Policy as a Composite Element of the Science of Criminal Law”: monograph. М.: INFRA–M. 435 p.
7. Voronin, M.Y., 2000, “Criminal Policy: Concept, History of Occurrence and Development”. М. 265 p.
8. Streltsov, Y.L., 2015, “Problems of Criminal Legal Regulation of State Policy in the Field of Combating Crime”. Criminal Law and Criminological Measures of Crime Counteraction: materials of Ukrainian scient.-pract. conf. (Odesa, Nov.13, 2015). Odesa: ODUVS, 202 p., 90–94.
9. Muzika, A.A., 1998, “Responsibility for Crimes in the Sphere of Narcotic Drugs Circulation”. К.: Logos, 324 p.
10. Ostrogljad, O.V., 2015, “The Effectiveness of the Criminal Law as an Element of the Effectiveness of the Criminal-Legal Policy of Ukraine”, Criminological and Criminological Measures for Combating Crime: materials of Ukrainian scient.-pract. conf. (Odesa, Nov.13, 2015). Odesa: ODUVS, 202 p., 191–194.
11. Troshchenko, R.A., 2008, “Criminal and Criminal Law Policy – the Ratio of Concepts, Business in the Law 1, 109–111. URL: [https://cyberleninka.ru/.../ugolovnaya-i-ugolovno-pravovaya-politika-sootnoshenie-p.](https://cyberleninka.ru/.../ugolovnaya-i-ugolovno-pravovaya-politika-sootnoshenie-p/)
12. Golina, V.V., 2011, “Prevention of Crime (Theory and Practice)”: textbook. Kh.: Nat. Law Academy of Ukraine. 120 p.
13. Voloshchuk, A.M., 2011, “State-Legal Policy in the Field of Combating Illicit Trafficking in Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and Precursors: Foreign Experience”, Customs Affairs 1, 8–17.
14. Antonyan, Y.M., Kniyazev, V.V., 1999, “The Fight against Illegal Drug Trafficking Abroad”: monograph. М. 210 p.

15. *Karpenko, E.M.*, 2011, “Prevention of Illicit Trafficking in Narcotic Drugs by International Law-Enforcement Organizations (on Interpol and Europol Materials)”: thesis ... cand. of legal sciences: 12.00.08. K. 249 p.

16. *Kozachenko, O.V., Miroshnichenko N.A.*, 2005 “Criminal-Legal Problems of Combating the Spread of Drug Addiction”: textbook. Odesa. 156 p. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3091pdf> (application date: 16.03.2018).

17. *Zakalyuk A.P.*, 2007, “Course of Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice”: in 3 books. Book 2: Criminological Characteristics and Prevention of the Commission of Certain Types of Crimes. 712 p.

18. Sweden’s Experience in Combating Drug Addiction. Certificate. URL: https://ria.ru/beznarko_help/20111125/497909088 (application date: 17.03.2018).

UDC 343.85:615.015.6

M.O. Svirin,

Candidate of Law, Senior Researcher,
Chief Researcher Scientist of the State Research Institute
MIA Ukraine, Kyiv,
ORCID ID 0000-0002-9443-7566

M.M. Davidova,
Postgraduate NAI AU, Kyiv

THEORETICAL AND LEGAL BASES OF FORMATION AND REALIZATION OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF COUNTERACTION AND PREVENTION OF ILLEGAL DRUG TRAFFIC

Paper deals with the essence and content of state policy in the field of drug trafficking, counteraction and prevention of illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances, the spread of drug addiction and narcotism, outlines ways to improve such activities in Ukraine, taking into account international experience and relevant experience of certain foreign countries.

It was emphasized that the acuteness of the drug situation in Ukraine is determined by two interrelated factors, namely: high consumption of drugs and psychoactive substances not for medical purposes; the presence of an illegal offer of such substances and means.

It is noted that measures of the general-social, economic and legal nature in relation to prevention and counteraction to crimes connected with illicit drug trafficking are one of the main places in the system of preventive potential of society, is an important part of the state internal policy and one of the most important tasks of law-enforcement bodies .

In many countries of the world today, the main policy directions regarding narcotic drugs are not stated so much in the legislation as in the national programs for the prevention and distribution of drug abuse. The value of such documents is, in particular, the development and complex implementation of measures to address two interrelated tasks – reducing the supply of drugs and demand for them.

The state policy of Ukraine in the sphere of circulation of narcotic drugs and psychotropic substances is restrictive, aimed at: strict control over this treatment, combating crime in this area, an insurance of an availability of vital medicines for the population, including pain medications.

The paper emphasizes the urgent and decisive measures taken to implement the State Policy on Drugs Strategy for the period up to 2020 approved by the Government. It was stated that this activity in Ukraine did not receive the necessary state support. In particular, there are obvious shortcomings in the planning of annual activities, the control over their implementation, and the financing of the envisaged programs.

Keywords: criminal law policy, counteraction and prevention of crimes, narcotism, drug addiction, prevention.

Отримано 21.03.2018